3) 11

AUTORE GIORGIO AUSENDA

VITA

Sa wangawa in d'una jurnàda sémpru cui zòcur. A 21 ann g'hu wüü i prim shcarp. A gh'ewa i zòcur da la duméniga, y ewa cum'è quii da tüc i dì e y a fawa 'l mè Pa. Y a shquadrawa al ga tacawa sü dó patt, pinìn ishì, da curàm che y ga tirawa föra di shcarp da ómm rótt. In campaña y a ligáwum cul curdìn. La duméniga sa metéwa dént la shpighéta faya diwèrsa da la frìsa, négra, larga un ghèl.

Nüm balavum cunt i zòcur, cun quìi fay a barchéta, y eva béi cum'è shcarpétt, ma 'nsóma sa pudéwa miña balà, a balavum cui zòcur driz che y na fava al nos Pa e ga metéwum dént la shpighéta négra dananz par fak una bèla gála par ishtà bée cum'è 'na shcarpéta, e nüm a sa shtimàvum e cercàvum da tiñì i zòcur da la fèshta e quìi dal dillawù.

A ma metéva 'n vishtidìn da cutón, l'eva cunt i quadretìn bianc e blö. L'eva 'n vishtidìn intrék che y üsava 'na vòlta, lónk fin'a la cavìja dal pè. A gh'eva 'n para da shcarp da quìi ligàa négri che y veñéva sü pasàa la cavìja dal pè. Par Natal al wuréva sémpru che g'avésum sü i shcarp dal dì da Natal, i òltri dì guai. Duwéwum tiñìy da cünt i shcarp, parchè 'l pudéva miña crumpà püsée che dó vòlt a l'ann. Y netàwum sü.

Una wòlta par Natal e pö al prim da l'ann e quan' che nawum a Mésa 'nzéma da lüü, metéwum sü i shcarp e al na metéva là 'n fularìn da séda al còl, ligàa cunt una gála a la sinishtra parchè la shtava püsée bée.

Al viajà

Una wòlta y nava cunt i müy [muli]. Al pun' da Shcaria y l'ha fay 'n dal 1903. L'ómm dal pedàju al sa ciamàva Bianchi, y eva 'péna finìi 'l punt e y ewa mettüü 'l pedàju.

Gh'ewa damò al Juwanin Bèl che'l nawa cun la pòshta. Al cercawa sempru da fam viñì adòss al cawàll, quel pòrcu lì. Al Bagiòli da Lanz al nawa cu 'l *landò*, al menawa i shùri cun sü l'umbrelìn. Gh'ewa miña emò la shtrada, gh'ewa la shtrada dal Dòss. E i shùri gh'ewa sha 'l creshpìn [ventaglio] e y faźéva wuff, wuff. E 'l Bagiòli: "Che 'l guarda quéla tuša lì, che la g'ha sha 'l ǰèrlu, e cuma l'è bèla e la manǰa pusée pólvar da nüm".

A gh'eva sü 'l pedàju parchè y ewa fay sü 'l punt nöf e quii che pasàva duwéva pagà quél tant, caròzz e carr, pedóni e tüc, parchè 'lura ga n'ewa miña d'autumòbil. Segùn' quél che pasàva y duwéva dà quel tant. E ishì l'ha duwüü pagà anca la mia Mamm quél ómm dal pedàju che g'ha purtàa sü 'l vishtìi da shpusa. L'eva 'n ishcatulón gran' cum'è quél táwul chi. Ma regòrdi p[i]ü quant che l'ha duwüü pagà, se l'eva cinquanta ghéi. Ma par un franc. I franc ilùra valéva cum'è 'n milión adess. Par sòlit y eva quii da Lanz, al Bagiòli, al Juwanin bèl, al Murinée, al Zòla cul carr dal mül, che'l nava a Argéñ a tö la ròba.

La sìra ch'è viñüü sü cul Bagiòli 'n caròzza d'Argéñ - y veñeva cul batèll fin'a Argéñ, pö y ciapava la caròzza o che y la fava a pè. Su miña se y éva vint o trenta ghéi d'Argéñ a Shcaria. La caròzza la sa fermava a la 'malga' e dananz ai shköl, prima l'eva la ca da la Finanza. Gh'eva tütt e y ha purtàa via tütt.

Hermànn, al mè fredèl majùr, l'è nay in guèra dal '15 e l'è shtay ferìi dó wòlt, una wòlta sül Carso e l'òltra wòlta ma regordi p[i]ü. La segunda wòlta l'è shtay ferìi sül cò cun quatru shchéc e sü la cülàta che lì y g'ha fay l'uperazión e y ga n'ha töy via un tòk d'un òltra part e y ga l'ha metüda là lì ishì parchè ga 'n mancawa un tòk. Pö l'è shtay ferìi a la man dèshtra che anca lì y g'ha tirà föra divèrsi shchéc. Quan' che y l'ha ciamàa a suldàa a l'ewa a Murbéñ e lüü l'ha shcriwüü jó, "Se wurìi vedém emò, viñìi sü a truwàmm parchè hu da na 'l frunt". L'ewa alpino. La mamm da la murusa l'è viñüda sha 'n ca mia e la g'ha dìi, "Oh Lisa, l'Hermànn g'avaréss car che nasum sü a truwàl. Hém da mandà sü i dó tusanèll, l'Eshter e la Lina?" Y ewa dó mamm véc lur.

Ilùra sém nay mi e l'Eshter. E mi a gh'ewa un boa da pelicia al còl che 'lura y a üsava. E cun quel ròp lì a sumeyáva a na shura e y ma töghéwa par una maèshtra quii da Canvìk [Campovico], che l'è 'n paés in duwa che 'l mè fredèl al na shpeciawa. Príma da na wia la mia Mamm e la sua mamm la n'ha day düü furmajìn par ün e nüm sém mettüü 'n viac. I jént che na vedéwa y na guardawa da trevèrs parchè l'era in temp da guèra e y diséwa, "Chisà chi ch'a y è qui dó lì". Sém nay a Arjéñ a pè e pö hém ciapà 'l batèll fin'a Còlik e pö hém següità a pè [circa 18 km.] e quan' che 'ncuntràwum quai d'ün a ga dumandàwum, "In d'è che l'è la shtrada par na a Canvìk, è la jüshta?" E quai d'ün y na töghewa in

ǰir e y na ridéwa e pö y nawa. Dòpu l'è sha nòc e nüm séwum sü la shtrada e cuñuséwum nisün. Ilura sém nay dént in d'una shtazión e gh'hém dumandàa a wün che l'ewa vishtìi da la fèshta [il capostazione] e che na dawa fidücia, e quél lì l'ha dìi, "A gh'è pⁱü da tréni" e l'Eshter la s'ha wultàda sha e cunt un'eshclamazión dulurùsa lée la m'ha dìi, "Oh Lina, cusa fém che l'è nòc e sém miňa pràtik e cuñúsum nisün?" E quel ómm lì al z'ha mettüü cum'è una cumpasión e'l n'ha dìi, "In d'è ch'a vìi?" "A Canvìk" "Ga rívuf miňa shtasira. S'è che vìi fa a Canvìk?" "A véñi a truwà un suldàa che'l partìss par la guèra". "Oh pòri tusanèll! Shta sira ga rívuf miňa". E ilùra sém mettüü drée cum'è a pianc e lüü 'l n'ha dìi, "A cuñósuf pròpi nisün?" "No", al fa, "A va 'nzéñi mi un'ushtarìa, bón jént. Ma gh'hii i sòlt da pagà la nòc?" Gh'hém dìi, "Si a y hém sha". E ilùra al n'ha menàa là in d'un sìt che n'ha viñüü 'ncuntra un ómm cun la barba lónga che'l fawa pagüra a guardàl e 'l g'ha dìi cun quél òltru ómm, "A rihspundat tì?" e nüm dó sém guardà 'n facia. E lüü 'l g'ha dìi "Si". Al ridéwa e l'è nay. E 'lura quel ómm da la barba al n'ha menàa sü in d'una càmara e 'l m'ha dìi, "Hii jemò manjàa?". E nüm gh'hém dìi, "Si" parchè gh'éwum pagüra. E ilùra lüü l'è nay e l'ha ciavàa la pòrta e ilùra mi hu picàa a la pòrta e lü l'ha verdüda, "Cusa wurìi wi òltri dó ciànfar [persone di poco conto]?". A g'hu dìi, "Hém da na wia présht parchè hém da na a Canvìk a truwà 'n suldàa", "Oh, a riwà a Canvìk a ga n'hii di béi, ura che sii sü!". Ilùra al n'ha lasàa la ciaf e nüm sém nay in léc ishì vishtìi. E ilùra mi hu dìi, "Mi téñi sü anca i shcarp". "Cèrt che mi fu shì". E tüta nòc a ridéwum parchè sewum in léc vishtìi cun sü i shcarp e pö mi hu dìi, "Quii che véñ dént a durmì i dòrma sül nòs rüt [sporco] parchè y ga cambia miňa i lensöö, anca nüm a sarém dént in di lensöö jemò üsàa, parchè una nòc sa capìss nanca che s'è shtay in léc e pròpi quel ghiñón lì (na facia ñéca) [un grosso ghigno, un pò burbero], varda se 'l n'ha cambiàa i lensöö!".

Quan' che l'è shtay sha un puu ciarét, l'Eshter la ma dìs "Levém sü, Lina, che shtém lì a la finèshtra a shpecià 'l dì e pö pasum föra, fém 'citu, citu' e vém". Ewum pagàa la sira parchè lüü l'ewa dìi, "Ga hii sha i sòlt? Parchè sensa pagà va dént nisün chi". Ma regòrdi pⁱü s'è ch'a gh'hém day da sòlt. Sém levàa sü e sém mettüü 'n viac. Dòpu 'na quai ura hém incuntràa un umét e mi hu dìi, "'Dèss ga dumandi a quésht parchè quésht a na 'ngana miňa parchè l'è 'n

umét da quii véc". E ishì l'è shtay. G'hu dumandàa, "Umét, ma 'nseñarésuf miña 'duwa l'è Canvìk?" E lüü 'l n'ha dìi, "Oh pòri tusànn, gh'hìi da caminà emò püsée che mèz'ura". E 'lura nüm hém ishbrufàa e gh'hém dìi, "Gràzia, umét!" e lüü al s'ha jiràa 'ndrée a al m'ha dìi, "Canvìk l'è sü 'n da 'na muntàña che fii fadiga a na sü. Ma quan' che sii sü va preparará i mundèll bón, parchè gh'è i béi cashtéñ. Bóna furtüna, in da quél caminà che farìi e gh'hii miña pagüra che y va fa dal maa nisün". Difati sém nay e dòpu 'n bèl pezzón sém riwàa. Par prim hém truwàa al Mìl̊iu Shpázz [quello dell'Albergo Lanzo] da Lanz e 'l fa, "'N da vii wi òltri da Lanz chi a Shcaria?" ròba da shcherzà, e ilura mi a g'hu dìi, "Gh'è'l miña chi l'Hermànn?" "Vu sübat a ciamàl. Ga fu 'n'impruwišàda, ga méti sü 'n sügamañ sül cò e ti ta fée citu ai mée dumandi". Dòpu l'è nay a quan' che l'è riwàa sha al g'ha dìi, "Tóca e sa ta ma disat miña chi ch'a l'è a ta i fu miña vedé". Ma péna che 'l m'ha tucàa a mi (che'l m'ha mettüü la da nanz), "Quéshta la ma par propi la mia Lina, ma mai pⁱü la sarà lée chi a Canvìk". "Ma 'dèss l'è miña finìda" l'Emil̊iu al g'ha dìi, ta gh'hee da induwinàn un'òltra". Ilùra al g'ha tucàa 'l cò e l'Eshter la gh'ewa sü 'n gran cò da cavéi, "Qui cavéi che hu tucàa y è qui da l'Eshter dal Mulìn". Ilùra al g'ha tiràa jó al sügaman dal cò, al n'ha mettüü lì 'n fila tüc dó e prim da tüt al m'ha bažàa a mi e 'l s'ha mettüu drée a pianc. Dòpu 'l Mil̊iu al fa, "Ném, ném che gh'hém miña témp da fa quìi ròp lì. Y hém miña preparàa còtt parchè 'l séwum miña che rivàvuf sü wi òltri, parchè chi shì y üsa a péna che riwa quai d'ün a preparà i mundèl còtt".

Y éwa in d'una cà cunt un camìn dént in mèz a la cà. Y s'ha mettüü a tirà sha padèla e cashtéñ, y sewa pⁱü cus'è fa da la cuntentéza. Dòpu l'è riwàa 'l padrón da cà, "Sha chi, ueila!" E ilùra shtu ómm l'ha tiràa sha da manj̊à pulénta fréja, pulénta còlda, cárna jó 'n da la padèla, al z'ha metüü drée a métala föra in di tunt. "Sha tusànn", al na ciapawa 'l brásh quél ómm, "Prima da manj̊à cashtéñ büsöña manj̊à e sa bef! Hii fay tüt a pè a viñì sü fin chi?" "Sì". "Ilùra g'avarìi sü 'n pùu da shtrachìn i'shpála". Al m'ha dìi al Mil̊iu Shpazz, "Shtasira büsöña na al cinema cunt ishti tusànn e feshtéjum un pùu la nòsa partenza". La sira sém nay al cinema che l'éwa la prima wòlta che náwum. L'è shtay n'eshclamazión sóla, "Oh, cuma l'è bèl. Quanti béi ròp che véduf wi òltri!" sém ishtay tan' cuntént

da quéla ròba, però a gh'ewum un ròp che na shbrüžava la góla, che al dì adrée duwéwum viñì a cà e lur y nava al frunt.

Cèrt che 'l dì adrée a sém tüt immagunàa [tristi, col 'magone'] parchè duwéwum turnà a cà sensa da lüü. Al viac a viñì a ca l'è shtay püsée bèl parchè al Míl̊iu Shpazz l'ewa serjént e 'l n'ewa 'nzeñàa tanti ròp da rishpùndak se quai d'ün y na fermàwa a din quai còss. Dòpu 'n dal turnà 'ndrée hém següitàa a parlà da lur e da la sira che hém pasàa in da la sua cumpañìa. L'Hermànn l'è shtay ferìi sül Munt Grapa quan' che gh'è shtay la ritirada da Caporéto. Lüü l'è reshtàa ferìi jó in d'una váll. Pasàwa da lì l'artigliér Shfúndra da Lanz e y l'ha mettüü sü sül mül e l'ha purtàa in d'un ushpedàa da camp in dúwa l'è shtay salvàa. Y l'ha mandàa pö a l'ushpedàa da Brescia in dúwa 'l n'ha fay savé che l'ewa lì a Brescia ferìi. Ilùra 'l mè Pa al g'ha dìi cunt al dutur Pedüzi, che 'l g'ha la vila chi a Shcaria e 'l sa cuñuséva, se 'l fawa 'l pieže a na lüü a truwànal parchè l'ewa püsée bón da presentàss al cumando a dumandà. Pedüzi al s'ha fay da l'indirìzz e 'l fa , "Sì, sì, shtaga cèrt, shur sindik, che wu lì a vedé". E dòpu al l'ha truwàa e l'è viñüü sübat a cà e 'l n'ha dìi tüt cuma l'ewa e quél che g'ha cüntàa sü l'Hermànn. Al g'ha dìi cunt al dutùr che, "Cert quél pieželerón che'l m'ha fay chi al sarà mai pagàa asée e che 'l la téña sempru sótt a la sua surveglianza". E nüm oñi trìi dì a gh'éwum i nutìzi cuma shtawa e i uperazión che y ga fawa. La prima l'è shtaya quéla dal cò, la segùnda quéla da la ciápa, e la tèrza quéla da la man e dal brash. Però l'è guarìi bée, che dòpu l'è anca viñüu a ca. Al Pedüzi l'ha dìi, "Se pròpi 'l wöö sudishfàm per questo piccolo piacere, che'l ma daga quela shtradéta lì tacàa 'l cancèll dal sò ort che cunt al mè tukét a ga fu al garàc par al me fiöö". Dèss y l'ha turnàa a tra jó parchè 'l Cumün l'ha fay föra quel párcu lì.

L'Eshter dòpu la s'ha maridàda cun l'Hermànn e la ga wüü quatru fiöö: tré tušànn e 'n marc.

In famiglia

"He, hi! Hi, hi! Metémas drée a lawurà che la menèshtra l'hu manjada. Lisa, bruntùla miña se ciapi sha ancamò (léña) da brüsatt la cà". "Cus'hu da dì, anca dìl l'è 'nütil, la ròba, parchè ti ta fée emò cum'è ta wöö. Sha che ta y pòrti sha mi i léñ. Sétat jó sü la tua cadreghéta e shpeséga [fa zhvelt, mettat drée a lawurà]. Miña dígal

damò cun la Lina da shpesegà. A prupòsit, Bertìn, in cö è viñüü sha 'l Juwanìn. A'l m'ha dìi se dumàn o dòpu ta ga 'mpréshtat al manzurèll (vedelòtt) che'l wuréwa na là 'n Sémiña a wulzà sü la tèra dal camp, parchè ga véñ sü tanta, tanta curijöla [erba cattiva] e 'ntant che l'è emò présht che sa wanga miña, a g'hu al ràa [aratro] mèz rótt, però da fa quel mishtée lì al va ben ancamò. Dik che'l ma la daga al manzurèll".

Adèss sìi tüc shtüpit vi òltri óman che gh'hìi lasàa mét sü i brak ai dónn. Al cap famiglia l'è sempru shtay al ómm, e che cumandawa 'n cà l'ewa lüü che'l teñéwa la bursa di danée e i famigli y nawa püsée bée da 'dèss, y ewa séri e gh'ewa miña tant da na 'nséma prima da maridàss. E quan' che l'éwa 'n quai més che sa gh'ewa 'l murus büsöñava dígal a pa e mamm. E y diséwa: "Ta 'l pòrtat chi che wörum cuñúsal che caráter che'l g'ha e cus'è ch'a l'è, parchè a gh'hem i nös dumandi da fak".

Quan' che 'l piuwéva ishì fòrt in dal viñì 'n ca dal camp, a gh'éwum sha 'l ǰèrlu di patáti e sü, sura a bütawum sü, par miña bañàss al cò, 'n marsinàsh da quìi dal mè Pa tüt rót, fin'a che riwáwum sha lì a la casìna. Intan' sa bañàwum miña 'shì tant. A gh'éwum sü 'n pára da zucuràsh, magari ligàa cunt'al curdìn. Sa sa, che par na a lawurà in di camp sa vishtìwum da camp, un pùu da shtrashón. Parchè quii 'n pùu béi y sa teñewa par véss un zik urdinàa in paés. Al mè Pa, che l'ewa sìndik, al teñéwa al capelàsh da Shaga, e 'n capèll par quan' che'l nawa in Cumün.

Mi nawa a la casìna e m'ha riwàa drée 'na mia amìža che la sa ciamàva Sunta. Da nanz da nüm a gh'ewa sha la D. (quéla l'è viwa, al n'ha fay quéla lì, quéla lì a gh'è miña ómm che la cuñósa miña) e la Sunta la g'ha dumandàa: "'N da wée?" parchè l'éwa da cà. E la ga dis: "A wu a S. Nažáée a truwà la mia Mamm". "Salüdala anca par mi", e l'è naya, e quan' che l'è naya la Sunta la m'ha dìi cun mi: "Ti, bufét, bófa fort e bófak in da'l cü quan' che l'è mòrt!". [Soffietto, soffia forte e soffiagli {al fuoco} nel culo quando è morto (che non serve più)].

E mi g'hu dumandàa: "Cus'è che ta'n dìsat, Sunta?" e lée la m'ha rishpundüü: "A ta sawarée chi ch'a l'è quéla lì, che par dak da manǰà a quél amìs che la g'ha, la ga rübawa tüc i sòlt a la sua mamm, che y a shcundéwa fin'a sótt a la gamba dal léc, e y a truwava anca lì. Al ma la diséwa cun mi la sua pòra mamm: 'Ti ta

la cuñúsat miña chi ch'a l'è, quéla béshtia da quéla tuša che g'hu mi. Vüna al la fa e l'òltra al la pensa!'. E la ma dis cun mi: 'Fam miña parlà, vèh, che ga n'avaréss da cüntàt sü mi da quéla dóna lì che la m'ha cunfidàa! Quan' che l'ewa viwa ta gh'a n'he fay da tüc i sòrt e 'dèss ta vée a truwála. Ma cusa wöt fa, oñi crapa a l'è 'n mund pinìn'".

Al mè Pa l'ewa sempru lì al zò pòsht, sül so shcañèll tacàa 'l fök, al gh'éwa sémpru sòtt düü o trii patati da quìi béi gròss ishì sótt la shéndra e dòpu 'na quai ura y éwa béi còtt, al töghewa sha 'n patáti, e pö al la verdéwa föra lì sül tùnt par lasày surà (veñì fréc) un pùu, e pö 'l ma diséva: "T'an vö 'n tukét anca ti, lümaghìn, da quél nos chi?" E dòpu ma na dava sha 'n tukét e mi la manjàva e shüshàva i dìi. Ga metéwa sü 'n zikinìn da saa, miña tant.

Al mè Pa l'ewa a dèshtra, lejéwa 'n zík da jurnàl intánt che cözéwa i patáti. Pö l'interveñéva in dal discùrs di dónn. Dòpu veñéva la mia Mamm che quai vòlt intant che cözeva 'l cuníli par manjà al mizhdì al di adrée la fawa 'n tukét da shcalfìn, la suléta di culsétt, l'ewa da bumbàs biank. L'éwa setàda sü la cadréga. Dòpu ga séva mi. Mi gh'éwa sémpru al pòsht d'unùr, ma metéwa 'n mèz. Dòpu veñéva la Martinéta, l'hém jemò fáya la Martinéta, la shtava chi da rént da ca, che y ga ciamava la ca da la Renata la sua ca. L'ewa brüta püsée da la mia. Ma gh'éwa 'n dètu ch'y la ciamàva 'la cà da la shùra'. Sémpru cadréga chi da nanz al fök - e dòpu gh'éwa l' shcañèll e gh'éwa 'l mè fredèl majùr che'l sa ciamava Hermànn. Mi ma ciamavi Frìda. La mia Mamm la wuréva miña che y ma ciamàss Frìda e ilùra l'ha cuminciàa a ciamàmm ishì.

Shtáwum chi fina ai nöf e mèža, déž ur ma la Martinéta quan' che y eva vòtt ur la diżeva ishì da par lée, ma fòrt: "Martína, otto al quotto, Martína va a cà". La saràva sü la róca e'l füž, y la fava dent in d'un ishtrash (y na ga ciamawum) e pö la nawa a cà. La fawa düü pass da balà.

A nawum in léc. Metéwum dént la móniga cunt al shculda-léc par fa che muríss miña la braša. Ma che se l'eva bèl a nà 'n léc cun la móniga. Gh'éwa la trepùnta. La sa ciamava trepùnta, cul trepuntìn jó 'n di pée.

Gh'ewa miña da curént. L'è shtay al prim al sindik a mèt dent la lüž e dòpu 'l Cumün. Mi g'awarù wüü dódas ann (1907). Prima gh'éwa la lümm cun dént al shtupìn, cun dént l'òli da nus, al segunt

[quello meno buono]. Gh'eva 'n fil da fèr tacàa a düü ciòo, che pö y è nanca ciòo, y è sivéi da léñ d'un cantón a l'òltru dal camìn. A sa fava cur sü e jó la lümm parchè quai vòlt sa lasáva jó 'l punt da culzéta e ga wureva vedék püsée. Dòpu la sa fava nà emò al zò pòsht.

Manjáwum chi 'n sül táwul e l'ewa fay un porta-lümm da léñ. Al reshtawa wòlt ishì (40 cm.) e pö 'l metéva sü la lümm intant che la mia Mamm la shculdava la menéshtra.

Quìi che y riwava da wia: i muléta, i tulàtt, y durmiwa in di shtàll.

[Da qui a là ci stanno le mucche e poi dietro c'era un rialzo].

In dúwa che gh'ewa i béshti gh'ewa 'l rìsh e da drée da quìi i prét piatt e pö gh'ewa un canàa che'l purtawa via la buwìna che'l nawa in d'un büs da 1,5 X 1,5 m., prufunt un quai düü méter. L'ewa faya 'n ciménť. Ishì 'l ledàmm al rèshtàwa süc. Al sa purtàwa wia tüc i dì. Sa shpazàva a la matìna e d'invèrnu dó vòlt al dì.

D'invèrnu a shtawum da drée di wak a lawurà al ciar da la lümm. In di shtàll ga nawa a durmì damò i jént ch'y sa fermawa pòk. Al fugulàa a l'è damò 'n cüžina o anca in d'una quai shtanza. Sa taca sü cun la cadéna che la g'ewa sü anca tré cadèn. Sa pò durmì 'n dúwa che gh'è 'l fugulàa in ca, ma mi g'hu mai durmìi.

In cüžina sa lawurava d'invèrnu. D'ishtàa séwum a lawurà 'n campaña. I sìr y ewa lónk. I dónn y filawa e gh'ewa chi fawa sü la lana. Al ciar al veñéva da la lümm che l'ewa tacàda a un fil da fèr da nanz al camìn. I candél y è riwàa püsée tardi. Hu mai visht l'aciarín e su nò cuma sa pizàva 'l fök. La matìna gh'ewa emò la braža quarciàda da la shéndra e ishì sa pizàwa ancamò cun quéla. Se gh'éwa miňa da bràža al sa pizàva cul sufranèl.

I dónn y filava al cànuf. Par fa la téla al sa dawa a 'na dóna che la gh'éwa 'l telée [vedi]. L'ewa la bizhnóna da quésh chi che l'è péna viñüü a salüdàm, al GianCarlo Lanfranconi. L'éwa quéla che cantawa.

Dòpu la lümm lè viñüü la lentèrna. Quéla la brüžàva petròli cunt al shtupìn. Dòpu náwum i' shtàla e veñéva 'n quai amìs, tüc i dónn y gh'eva sha la róca: la Marìn da piaza, la Martinéta (quéla la gh'éva se'mpru), la Nana dal punt, parchè al zò ómm al shtava jó al punt da Shcaria e lée inveci la shtava sü 'n Cashtèll. Lüü 'l lawurava la campaña e 'l fava al zhbianchìn, al gh'éwa jó i galìnn e

gh'ewa jó i cunìli, la Dèl dal Naa, e tüc i lawuràva quai còss.
Quan' che riwawa la Martína la ga dižéva: "O sét sha Martina a fugurà 'n pezét?". La Marìn da piaza, la töghéva 'drée i sö fiö la sira, ilùra par shpasàss via 'n pùu la cüntava sü i canzón e nüm shtavum lì cun la bóca vèrta a shcultay. Nüm y a ciamawum i canzón.

Un'òltra sìra, parchè na cüntava üna par sira, parchè nüm fiöö a shtawum miňa férmi, e 'lùra la Marìn dal Naa, l'éwa 'n'òltra dóna véja che la veñéva a filà anca lée, la ga dižéva: "Dai Marìn cüntagan sü wüna se da no y na lasa fa nagótt quii fiöö lì", parchè nüm ga ciapavum al füž e y a lasàvum miňa filà, ga fermàvum al füž cunt i man. Al füž al jirava, a nawum sótt cun la manína e 'l bütàvum sü 'n zik ishì, e lüü 'l za fermàva e lur y dižéva: "Varda purchìn che se ta ciapi ta finísi chi". Ridendo, neh. [81] Nüm ridéwum cum'è matt, quan' che y dižéwa quìi shtrewacàt lì, parchè nüm y a ciamàwum shtrewacàt: "Shcólta miňa la Marìn da piaza (parchè la shtawa jó 'n piaza) parchè la dis damò shtrewacàt". E la Néna la g'ha dìi: "Ta ga n'hée una pèl dal to Urazi, tutùra che'l véñ grand". E lée la g'ha rishpundüü: "A ga metarù sü 'n sass sül cò par miňa che'l véña grand, quéla facia da fulcìn lì". "A l'è pròpi 'na facia da fulcinét, ta büti là 'nzéma a la vaca, neh!". Parchè séwum là 'shtala a filà cun la lümm. Al mè Pa al gh'ewa fay lüü tüc i bankétt cun sü l'ass da setáss jó da 'drèe dal cü di vak, parchè gh'éwa tan' pòsht, l'éwa granda la shtala. E quai wòlta anca i óman e i juwinòtt che veñéwa a la sira par cashà quatru ball, dént i'shtala 'nzéma cui tusann e i dónn véc che y filàwa cul ciar da la lümm. E i juwinòtt y 'nviawa sü da cantà 'na canzón:

'N duwa vét Marietína
ishì presht in mèz al praa
la rüjada la sa alza
e ta bañarà 'l shcusàa.
Shcusarìn l'è ja bañàa
shtamatina 'n mèz al praa.

E' riwàa na sira al Martin Maya, al Cùwa, cuma 'l veñewa jó la sira a fugurà. E ga n'éwa chi wün che'l ga dìs: "Parchè ta sée ishì malincònic?" "Parlaman miňa, Martin". "Öh, diáwul. Ma shcólta, a mi dímal. Guarda, sum pròpi 'n tò amìs. Ma dímal, sum pròpi - al

za metéwa 'drée cum'è par pianc - cum'è 'n to fredèl". "E wöt pròpi che ta'l diża? Shtamatina sun nay par cagà e gh'ewa miña da mèrda!".

Servizi igienici

Quan' che sewi pinìna che 'n ca gh'ewa 'na latrìna che l'ewa al prim piàn (?), che la gh'ewa trìi mür e quél da(da)nanz al gh'ewa den' la pòrta, quél da drée al reshtawa da la cà e dòpu lì gh'è 'n böc. Da 'na part e da l'òltra dal mür gh'ewa düü mürétt in duwa sa metéwa sü i pé e 'l böc al reshtawa dent in mèz. Li sótt l'è vöidu parchè gh'ewa la fòpa, al cuwèrc al nawa wia al fil da la curt che y ewa tüc prét ch'y ha shtreppàa sü 'l mè Pa par fak al ciment. Un quai dó o tré wòlt a l'ann quan' che y gh'ewa büsöñ da la grasa che y metéwa jó l'ort in dúwa metéva jó i vérz e i bròcui, al töghéwa sü i düü sedèi (?) cun l'aquadùu e 'l nawa, al mè Pa, e dòpu i mée fredéi. Ma l'ewa la sìra o la matìna présht, présht (?) prima di quatr'e mèża cinq e y la purtàwa sü 'n dal camp in dùwa ch'y duwéva vangà. Una wòlta a l'ann y la netàwa y la lawàwa föra cun l'aqua che pö y la purtàwa via anca quéla par (?) l'ingràss.

Y ha metüü jó i water quan' ch'è viñüü l'aqua cun l'aquidótt che l'è viñüü in dal 1935.

I nös da rent da ca y gh'ewa 'na latrìna che l'ewa in comünión cun nüm e dòpu quan' che y ha töy wia quéla lì, y ha fay 'na latrìna in curt, cum'è y sa fawa 'na wòlta. La Martinéta y la gh'ewa in curt anca lée e l'ewa faya sü cum'è 'na caśéta. L'ewa granda, la teñéwa dent al manĵàa di galìnn, tüc quìi ròp lì. Sa ciamawa latrina anca quéla.

Un dì la mia Mamm l'ha sentüü picà tant al mür che l'è 'n comünión e l'è naya sü a guardà jó da l'òlbia in da la sua curt e l'ha visht al Santìn che 'l picàwa e la g'ha dìi: "Cusa sét drée a fa che senti a picà là 'n curt?" "Sum drée a fa la latrìna". "Ma ta ga l'éwat, cusa l'hét tirada wia da fa?" "Parchè l'ewa 'n comünión, pasa sü ti, pasi anca mi e 'na malga da fiöö e tüc i wa lì a cagà". I fiöö veñéwa föra da shköla, la shcala che sa nawa sü 'n latrina l'ewa vèrta e pudéwa na sü chi ch'a wuréwa". E ilùra lée la g'ha dìi: "Quan' che 'l fiòca a ta wée bée a viñì jó 'n curt a fala se la ta shcapa. Ranĵat pö ti".

Dòpu l'è viñüda jó 'n tukét da shcala e pö l'è naya sü e la g'ha dìi jó dal vayón: "Bashta che la ma shtürba miña, se da no ta la fu shcepàa wia ancamò". E ishì l'è shtaya. Un dì la g'ha wüü che dì cun la sua dóna e la wurüü vék la léngua lónga a ufént la mia Mamm e lée al ga l'ha faya tirà wia. Dòpu 'n ann ch'y è viñüü quìi ròp chi. L'ha ciapàa 'l dutùr Shperimborgo, che l'ewa 'l dutùr dal Cumün e la g'ha dìi: "Y ha fay una latrina e quan' che 'l fa còlt la ma shtürba: a senti l'udùu che ma véñ in ca quan' che sum drée a manǰà". Che l'ewa miña wera, l'ewa 'na cativéria, tan' che 'l dutùr al g'ha dìi: "Ma fin a quél dì chi ga l'ha mai dai fashtidi?".

Oman

Dòpu che 'l s'ha maridàa par la segunda wòlta al mè Pa l'è nay emò 'n quai quatr'o cinqu'ann i' Zhvizera, a Auberville. L'éwa lì 'l zò padrón. Pö dòpu l'ha fay viñì fö da la Zhvizera i fùrmi da fèr par fa tübi da ciménts, quìi dal 30, quìi dal 15 e quii dal 5, e quan' che y a fawa y ga metewa sü sémpru al nümar rumàn. Oh, cusa l'ha vendüü! E la duméniga ma mandawa mi che gh'éwa 'n derzètt o deždòtt ann a ritirà i danée. L'ha pⁱü pudüü na i' Zhvizzera parchè la mia Mamm la gh'ewa chi trìi fiöö e vòtt cò da béshti i shtála e dó casìn da regulà, da segà e da fa tüt 'nzóma.

Al mè Pa al gh'éwa 'na cápia dópia e ga shtawa dént un mèrlu e 'n durt. Quan' che ga purtawa sü a manǰà a mizhdì, lüü 'l manjàwa sempru sü a la casìna, al ciapàva la cápia e la purtàwa sha tacàa al tawulìn da sass, in duwa che shtawa sempru lüü a manǰà. La cápia la metéwa jó 'n tèra e 'l verdéva i dó purtèll da la cápia e pö 'l ga diséwa: "Föra Piciu, e ti lendenón véñ föra anca ti", e y a lasawa na fin che l'ewa finìi da manǰà. Dòpu ga tridàva sü 'n öf còtt e y la metéwa jó in dal zò panée, e pö al fawa un fishkiét, "Fuì, fuì". Al dižéwa: "Piciu, marcia 'n cápia che 'dèss l'è ura", e tüc düü y saltelawa ishì e pö y pasàwa dént. Al seràwa la sua purtina e 'l diséwa: "A dumán". Y ewa maeshtràa quìi ulcéi, capìva tütt cum'è i Crishtian. E 'l mè Pa l'éwa tütt cuntént, pòr ómm. Una wòlta sa cuntentàwum da pòk. E sa pasàwa i dì püsée cuntént che 'dèss, anca se séwum miña shuri cum'è 'dèss.

Quìi che veñéva a fak i augüri y éva i pusée véc dal paés, al pòru Drianu, al Juwanìn di Carón, al pòru Jelpìn, al pòru Dàvit, al pòru Tura, al pòru furnažée (l'eva viñüü da via, ma l'eva 'n pùu che

l'éva a Shcaria) al Piciu Maiya, al pòru murinée, al Pèpp dal Gall, parchè l'éva Galli da cuñóm, al pòru Ürèli [Aurelio].

A la duméniga y nawa sémpru al dòpu mizhdì sü 'n Predàa, ishì 'n cumpañia e quai d'ün y eva jemò sü, e y jügava 'i cart, y bewéva 'l zò bücer da vin, e pö adàsi, 'dàsi, y veñéva a cà, e 'ntant y sa la cüntàva sü: "Che bèla e che brüta" y diséva ishì. Tüc in bóna armunìa. "Búna sira a mi, búna sira a ti. E 'lura fét cünt da pasà là a vedém shtasira, véñat miña sü 'n pezét?".

"Gh'è la gata che la wö murì - lasa pür che la möra - ga farém 'na casa növa - Nöwa, nuwénta, cum'è 'l cü da la pulénta - e nöwa, nuwàa cum'è 'l cü dal Carnevàa". "Hi, hi" e jó a fa na ridüda.

Tüc i dì i óman, dòpu che y eva manǰàa, y nava jó 'n piàza da föra dal Bariéta (al padrón da la tabacheria). Y sa truwàva lì 'n piàza, y sa setàva jó sü la banchéta da sass. Y parlava da la Zhvìzera, da quan' che y nava via. Y dižéva: "Eh sì, a díla l'è bèla, ma nüm i'Zhvìzera quan' che sém via hém da tiñìi da cünt par purtà a ca 'n puu da sòlt. A la fèshta a vém sü sótt'i pin, gh'hém da lavà, e gh'hém da jushtà e ranǰàss a fa da tütt".

A sesànta y dizhmetéva quasi tüc da na i'Zhvìzera, e y cercava da 'mpiegass chi in di paés a fa 'n quai còss para izhbarcà 'l lünari. I nava a shpazà i latrìn, purtà via 'l ledàm di jént cunt i shtall, taiyà léñ e fa sábia, magari 'n pùu da tütt, quel che ga riwàva sótt man.

Adèss i jént y è tüc shuri. Y parlàva di reẑón dal Cumün. Al mè Pa al dižéva: "Prim da tütt büsöña ranǰà la shtràda da la funtàna, pö i dónn che y g'ha pienament reẑón che se lì riva jó üna la léva p^{j}ü sü da par lée. Par quél l'è pròpi necesari fak la shtràda e pö la funtàna che ga véñ p^{j}ü föra dal canàa l'aqua da reẑentà i pañ. Al püsée da tütt l'è quél. Y wöö fa chi, y wöö fa là, ma 'n d'è che sa va a tö i sòlt? Finchè sum mi sìndik a 'n fu miña mi da dèbat".

Dòpu la Befana sém dént in da l'invèrnu e sa tìrum lì tacàa 'l fök, cun quai amìs dal mè Pa e 'na quai amiẑa da la Mamm. I dónn y cünta la sua: "Hét sentüü cum'è che sa farà shta primawéra a na 'nanz. A ta sée miña, Delìna, mi hu rótt tüc i mànik di sápp, di wànghi, da la sarcèla, la sápa püsée granda, quéla che sa dupéra per tirà sü i patáti, par töy sü da la tèra, cavày föra. Ga l'hu dìi cul Cèls, ma lüü y ma fa miña, y g'ha cumandàa tanti jèrli e 'lùra ga cunvéñ püsé a fa jèrli". E ilùra 'l mè Pa 'l ga dìs: "Bacìla miña che pòk a la wòlta ta y fu mi". E la mia Mamm la diséwa: "Ma mi a vék tüc i sir

la ca piena da léñ, che ma véñ sempru quai dün, la ma jira pròpi miña e quanta vergóña, a ta'l sée cum'è l'è. A rafinày cul fulcìn rèshta la ca piéna da büshcày, quan' che l'è chi a lawurày. Ma però i mánik di wánghi da la sarcèla y a fa püsée bée al mè ómm. Y è dür e liss e y fa miña maa ai mán quan' che y sa dupéra a la primawéra. (Ma y rèhsta püsée mulisìn in invèrnu, y rèshta püsée da siñurìn)". Quan' che magari la sentéwa che gh'éwa 'n quai d'ün impurtànt che 'l ciamàwa: "Signor Sindaco!" da föra e la capìva che l'éwa 'na persóna divèrsa da nüm, e 'lùra la ga diséwa tüt citu-citu: "Ta pianti chi parchè g'hu wergóña da quéla ca chi, che l'è chi tüta 'nburdelàda da léñ. E pianta lì da fa 'l síndik che sum ishtüfa da véss tribülàda. Pòdi mai shta chi pacifica una wòlta che gh'è sémpru un quai anticrìsht che véñ a cercàtt" e lée la shcapava fö da la pòrta e finchè y ewa nay la weñéwa p[i]ü sha.

"Ma a 'nviàla la campaña a l'è brüta, vèh. A sa shtràca par nagótt. Adèss quan' che l'è sha marz büsöñarà na a mèt jó la suménza marzöla e cawà. L'è fadìga a 'nviàla là. In oñi mòdu hém da métagala nüm. Cus'hem da fa. Adèss in jenàr a l'è bèl parchè sém chi tacàa 'l fök cunt i nös óman, e cüntum sü da grass e da magru e ridum jó cum'è matt. A ta'n cüntarù wüna. A ma riwa jó l'òltra sira la Martinéta. L'ewa drée a viñì jó 'n pezét cum'è 'l sòlit a shcartashà lana e pö a filà. La m'ha dìi: 'O Lisa, cus'è che m'è sucedüü!' e la ridéwa. 'Cünta sü, cus'è che t'ha sucedüü ?'. [Togliere da biografia] 'A veñéwa fö dal portón è sha 'l Cént [Innocente] e 'l ma dis: 'In da vét Martina, che l'è nòc?' E mi g'hu dìi: 'A wu jó da la Lisa cum'è sempru a filà'. 'Férmat, vöi dìtan wüna. Véñ sha chi, bèla, da rént'. Al ma fa na caréza. Ma quìi pòrchi da quìi óman, y è pròpi pòrchi, e 'l ma dis: 'Ti ta g'hée sha la róca e mi g'hu chi al füž'" E 'lùra la mia Mamm la g'ha dìi: "Dik sü nagótt al Bertìn, nèh, parchè ta sée che lüü l'è miña tan' üsàa a sentì di bajanàt". "No, no, citu, citu e Diu". "Shtasira vöi dumandàk se'l ma fa 'n mánik da reshtèl. Sa'nténd, a pagaménť". "Ma fam ishcapà da rit, Martina, che di amìs da ca a na wöy miña da sòlt. Ta 'l sée chi ch'a l'è al mè ómm". Intant a riwa dént al mè Pa: "Búna sira, Bertìn, da 'ndùwa véñat? Sét nay anca ti a fan 'na quai wüna?". "Oh mi l'è 'l sòlit, l'è quél'ura che riwi a ca. A sum ishtay sü a la casìna, a dit la resón, parchè la vaca la m'ha rótt la cadéna. Ilùra cul fil da fèr hu seguità, hu seguità fin che g'hu fay

l'ujö, e ishì l'hu metüda a pòsht anca lée". "Ma al sét che l'è bèl, a viñì föra la sìra da quìi sü chi. Sa sent miňa nanca 'n cip d'un ulcèl". "Tana, y dòrma a quél'ura chi". "A la matína, 'nvéci, quan' che wu 'n sü a l'è tüt un gurghéc, parchè tüc y ringrazia 'l Siñur par la buna nòc e che y ha visht emò 'l dì. Adèss lásum manǰà 'n tun' da minèshtra e pö dòpu a ciapi sha i mée arnés. Wöt vedé che hu lasàa sü 'l fulcìn?. (L'ha fay ishì). No, ga l'hu dént in dal burghés (tütt al ǰir da la jaca, tra la födra e la shtòfa, y ga ciama 'l 'burghés'). Sia lodato Dio". "Shtasìra cúsa fém da bèl, cúsa ta pénsat da fa?" "A g'hu lì 'l jùf [giogo] di vak che ga manca la shtanghéta e par prim da tüt a l'è quél, e dòpu g'hu lì ancamò düü mánik da fa". "E' viñüü sü anca la Sunta di Carlunàsh (l'éwa 'na cà che y ga ciamava i Carlunàsh. L'ha cuñusüü lü 'l Batishtìn che l'éwa 'n banca? Ecu, quél al shtawa jó in da la ca di Carlunàsh) a dim se ga fu sü al mánik a la sapéta. Ta'l sée quéla fugurìn [impaziente] lì che péna che gh'è via la néf la vö sübit nà sapà 'l furmént e quél lì büsöñarà che ga 'l faga anca sübat, parchè l'è anca la mia güdàzza [madrina] da batésim, e 'n zik da rishpét büsöñarà che'l dupéra anca se ga l'hu miňa. Dòpu quéla la ma fa présa. Hu da fa i mánik da wànga parchè péna che l'è 'n pùu süc, sém a la fin da febràr, vöy vangà föra 'n tòk da praa parchè sa fa pròpi i patáti püsé béi. Ta'l sée neh, Martina? A turnà 'ndrée, t'hu miňa dìi che la mia Grìsa la m'ha rótt anca i jùnkur (quéi che y ga met sü süi corni) e hu duwüü manday jó dal farée da Repöñ, al ma y ha fay par nagótt. Quai wòlt l'è bèl anca véss amìs da quai d'ün". La Martinéta la g'ha dìi: "Tra da wi òltri síndik a sa máyuf miňa. Bužart da wün, bužart da l'òltru, tra da wii òltri sa tradísuf miňa". "Quéshta l'è wera, Martina. Cusa s'ha da fa?". "Sa ga da una peshàda a tüc. Ma quìi che y a tribüla y è sempru quìi. Anca quél lì da Repöñ al g'ha n'ha 'n aria wüna 'n Cumün, che y wöö na jó a 'l punt jó a la Mòra, ma lüü 'l dis: 'Al Cumün al g'ha miňa da sòlt. Cuma sa fa chi?'".

Al mè Pa a 'nvidàwa al Drianu, che l'éwa 'l zò prim amìs püsée car, e la sua dóna la veñéwa miňa, la gh'éwa 'n uhsterìa. Una wòlta üsàwa miňa a 'nvidà i dónn cum'è adèss. I dónn y wö véss püsée che i óman. Quìi dónn che y veñéwa a la sìra y ewa miňa 'nvidàa. Y veñéwa a pasà la sira, töghewa sü i sö culsétt da jüshtà, chi filàva, chi cüžìva, parchè 'n cà mia l'è shtay la príma ch'y ha mettüü dént la lüš elétrica.

La mia Mamm l'è mai naya föra a dizhnà, l'éwa na dóna che shtawa 'n cà sua. Al don Carlu 'l disewa: "La tua Mamm a l'è cum'è 'n ulcelìn da shtrada (che sa ferma mai) e ti ta la sumèyat".

Edücazión

Quan' che gh'ewa 'n fiöö che'l fawa pòk jüdizi, y diżéwa: "Cúsa wöt che veña föra da lì, che'l g'ha la mamm da shtópa e 'l pa da léñ?" "Al pa al wö vedé i sö fiöö sü la fórca, ma mai impicàa".

Parentela

Pa	Mamm
Tus	Tusa
Fredèl	Surèla
Żiu	Żia (sia paterni che materni)
Cüñàa	Cüñàda
Jéner	Nöra
Nónu	Nóna (quai d'ün la ciamawa 'mamina' o 'mamm granda' e 'pa grant', i mée jént y wuréwa miña, y wuréwa che y la ciamáss 'nónu' e 'nóna')
Newùd	Newùda (pl. newùd, anche figli dei figli)
Mejèra (suocera, plur. mejèr)	
Misée (suocero)	

"Quéla lì a l'è na mejèra che la ta 'nzéña a shta al munt".

Ecunumìa

Hu 'mparà l'ecunumìa da la shura De Aglio da Shcaria, la shùra Ròsa, y éwa dó surèll. Mi nawa sémpru lì a purtak al lac parchè la mia Mamm l'ewa na dóna néta, i òltri y éwa tüc cargàa da tanti fiöö e i fiöö, 'na wòlta, y éwa 'n pùu bróz [sporchi], y gh'éwa jó 'l narìc, y la fregawa jó ishì cun la mániga dal gumbat. Y ewa bróz i jént 'na wòlta. E 'lùra sewa lì 'ntant che la Mariana la ma wuzhdàwa föra 'l lac dal tulìn. La Ròsa la metéwa 'l táwul, la töghéwa sü 'l mantìn e ls shcurlàwa jó 'n sül táwul. Pö la töghewa fö dal casét al shcuwìn fay da piüm da galìna da la cùwa, parchè y rèshta püsée fòrt, e y ga shcuwàwa dént i gramöy dént in dal casét. "Ta sée drée a guardà, eh Lina, quel che fu. A t'hée da 'mparà ánca

ti. Quatru o cin' wòlt che fréghi dént i gramöy dal pan in dal casét, a rèshta lì 'n bèl pízik e ga 'mpienísi 'l gòss oñi wòlta ai mée dó galìnn, una wòlta wüna e una wòlta l'òltra. E lur y è tüc cuntént, y ma salta fin'a sü 'n di man". Al mè Pa al següitawa a dimm: "Impara, impara. Quan' che ta sée la a fa quai còss, parchè büsöña imparà di shúri a fa ecunumìa".

La Martinéta la ma la dižéwa: "Ti, Lina t'hée da fa 'na cà d'ora, parchè ta se bóna da fa 'n bel fök. Quìi ch'è bón da fa fök y 'nvia anca 'na cà d'òra quan' che y sa marìda".

Tempéri

Mi ma regòrdi d'üna sücìna che l'ha fay d'agósht. Mi gh'éwa quìndas ann. L'ewa na sücìna che l'ha secàa tüc i bashtón da fasöö, al carlón in pée l'ewa tüt sék sénsa shpìga, che l'éwa miña fay 'n témp a fa föra la shpìga. I camp di patáti i sö piant ga n'éwa p^{j}ü nanca wüna, e i püsée gròss patáti quan' che y ha cavàa cun la sarcèla, al püsée gròss l'ewa gròss cum'è 'n nus, e y òltri cum'è i nishöl. I jént véc y diséwa: "N'hém mai visht da quìi ròp chi". Anca sü 'n di alp a gh'ewa sü i béshti che y gh'éwa p^{j}ü sü d'áqua da béf, i bóll y éwa tüc sék. E da èrba ga n'éwa p^{j}ü. I béshti y gh'éwa fam, y müjàwa che y sa sentéva fin'a chi 'n paés. E 'lùra i jént da Shcària, i óman püsée véc e pö tüc inzéma y ha pensàa a fa 'na funzión par peniténza e y l'ha ideàda da na fin'a Lanz cunt al Crucifiss gràant. In da'l na 'n sü sa cantàwa i letàni da tüc i sant e 'n da'l turnà 'n drée, l'è pròpi da rit quéshta chi, i óman y crishtunàwa e y diséwa: "Ta sa regòrdat p^{j}ü". A ga n'éwa ün véc da ün che'l gh'éwa nóm Natàl, Tay, ma y ga ciamàva al Picénza da shurnóm. Quan' che l'è riwàa jó lì tacàa i Nushtréc, al g'ha dìi cun quél juwinòtt che'l gh'éwa sha 'l Ziñur: "Luciànu (al sa ciamàwa quél jùwin), dàmal sha a mi quél Crishtu gròss chi, che ga farù vedé mi". L'ha ciapàa la cruž gròsa e l'è nay là 'n da quél praa lì di Nushtréc, che l'è tacàa a la shtrada. L'ha ciapàa 'n man e l'è nay là 'n da la brüga a fregàl sü e jó: "Guarda li, Crishtu, cusa ta fée, ta wöö fan crepà tüc, na a la fam?", e lüü al zegüitàwa a fregàl sü e jó 'n zü la brüga. Al l'ha anca rótt e dòpu l'ha duwüü crumpágal a la jésa. Al prèwat l'è miña viñüü, parchè príma éwum fay al tríduu, ma l'áqua l'éwa miña viñüda. Dòpu trìi o quatru dì al z'ha metüü 'drée a piöf e l'ha tiñüü jó püsée da quíndas dì. I jént dòpu y

marmutàwa: "Adèss téñatala par ti, vöt cercà da negàmm adèss?". Al pòru Ziñùr al séwa p[i]ü cus'è fà!

Anca quéla dal 1991 l'è shtàya na sücina miña ishì treménda, ma anca quéshta s'ha fay pok o nagótt. Un zik da 'nzalàda parchè la cicòria la g'ha i raìs lónk, ma però anca quéla l'ewa pása. Mi, presémpiu, gh'éwa sü i urténsi e anca òltri fiùu e m'ha secàa la pianta ch'è p[i]ü viñüü fö nagótt. Gh'è jüst shtay quésht'ann un pùu da cashtéñ, ma pinìn, e s'ha visht nanca 'n nus. L'ha cuminciàa a secà quan' che l'è fiurìi e dòpu y veñ p[i]ü 'nanz. Séca 'l fiùu e séca tüt.

E dòpu, al tornàdu dal dersètt! Quél pö l'è shtay uréndu. L'ha purtàa via tütt. Shtrepàa jó a Sotvìk (sótt al paés) a gh'éwa cinquantatré piant da nus gròss che ga wuréwa anca trìi óman a brashày: shtrepàa. Gh'éwa tacàa tüta la sua shépa bütàda là ishì. Anca quél l'éwa par la Madóna d'agósht. Y ha dìi: "Guàrda par la Madóna d'agósht gh'è sempru 'l tempàsh".

E pö dòpu quan' che l'è viñüü quél ültim lì, che'l za regòrda anca lüü. A mi sü 'n Shaga al m'ha töy via, l'ha shtreppàa da mèz un pin, l'ha purtàa via 'na shima che i fureshtai y l'ha cercàda da par tütt e l'ha miña truwàda. Al m'ha purtàa via settcént quintài da léñ e tüc cun tacàa la sua shépa, e shirés e rùgul e nus, càrpan, e dó bedóll, che'l mè ómm al g'ha rincresüü da quìi dó bedóll lì püsée che da tüc i léñ, parchè quìi piant lì al nawa sü a shtrevacày, taiyawa jó i ram. Y a metéwa lì a secà e d'invèrnu al fáwa i shcùf da shtála.

A m'ha nay jó 'na pianta da rùgul gròsa e l'ha dupiàda là 'n sül téc d'una casinéta che gh'éwa lì da rént sü al Pian da l'Asan. E la matìna la padróna da quéla casina la m'ha mandàa sü 'na guàrdia a dímm da na sü sübat a tirà wia quéla pianta. Mi s'éwa lì 'nzéma da la guardia in sü la pòrta da cà e pianǰéva cum'è na viña parchè la guardia l'ha m'ha dìi: "Lina, guarda che là a la casína dal Dòss ta gh'hée jó 'na mòta da piant in mèzz'a la shtrada pruvinciàl e düü che tö wia 'l pass par na dént al Paravìs. E mi g'hu dìi: "Cus'è da fa, sum chi ishì da par mi, al mée ómm l'è Izhvízera. Fa ishì, César, ta wée là e ta tröwat quìi che 'mpedìss in zü i shtràt. Fa cum'è ta wöö, cùsa wöt che ta dìsa. In quìi disàshtri chi ma na nay jó da chi e da là. Cuss'hu da fà?". In quél mumént che séwa drée a parlà cun la guardia lì sü la pòrta a pasàwa dó fureshtài che y náwa sü a vedé i dañ, e wün al m'ha dìi: "Cos'ha, signora, da piangere, cos'è

succeso?". "A gh'è lì 'na dóna, la gh'è nay jó 'na pianta da rùgul di mée sül téc da la sua casína e la m'ha mandàa sha la guardia a dímm da na sü sübat a tiràla wia". Al m'ha dìi, quéla fureshtàl lì: "Dove abita questa signora?". "La shta chi in da quéla cur' chi", e g'hu 'nzeñàa 'n dùwa la shtáwa. E lüü l'è nay là, l'è turnàa a viñì sha 'n da mi e 'l m'ha dìi: "L'ultima pianta che lei deve lavorare è quélla e non si rammarichi per niente, stia tranquilla e serena che ci penso io".

Quan' che y ha pagà 'l ròcul

Al mè Pa al gh'éwa sü düü óman sü al ròcul da Predàa a jüstal föra e fak sü 'l téc. L'éwa 'n eredità di sö jént. Dòpu, quan' che l'è mort al mè Pa, y l'ha ereditàa i sö düü fiöö.